

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Omgevingsvisie Den Haag

Advies over de reikwijdte en detailniveau van het milieueffectrapport

25 januari 2023 / projectnummer: 3626

1 Advies voor de inhoud van het OER

Gemeente Den Haag wil een omgevingsvisie vaststellen. Voor het besluit hierover wordt een omgevingseffectrapport (OER) opgesteld. De gemeenteraad van Den Haag heeft de Commissie gevraagd te adviseren over de inhoud van het op te stellen OER.

Essentiële informatie voor het OER

De Commissie beschouwt de volgende punten als essentiële informatie in het OER. Dat wil zeggen dat het OER voor het meewegen van het milieubelang in het besluit over de Omgevingsvisie Den Haag in ieder geval onderstaande informatie moet bevatten:

- **Autonome ontwikkeling:** Geef een geactualiseerde beschrijving van de autonome ontwikkeling.
- **Alternatieven:** Stel de ambities centraal en scherp op basis daarvan de alternatieven aan. Beschrijf hoe het voorkeursalternatief (VKA) is gekozen en onderbouw welke rol milieu, sociale aspecten en participatie hierbij hebben gespeeld. Geef ook een beschrijving van het VKA en van de maatregelen en voorwaarden die hierbij worden meegegeven voor milieugerelateerde ambities en sociale ambities.
- **Sturing:** Geef aan wat de mate van aansturing, die de gemeente kan inzetten, betekent voor de verschillende ambities en wat harder of zachter sturen betekent voor het realiseren van de alternatieven en het behalen van de ambities.
- **Beoordelingskader:** Hanteer een concreet en toetsbaar beoordelingskader voor de omgevingseffecten dat toegespitst is op de Haagse situatie.
- **Monitoringsprogramma:** Geef een aanzet voor een monitoringsprogramma, met de focus op de aandachtspunten uit het plan en de maatregelen achter de hand.

Besluitvormers en insprekers lezen in de eerste plaats de samenvatting van het OER. Daarom verdient dit onderdeel bijzondere aandacht. De samenvatting moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het OER.

In de volgende hoofdstukken beschrijft de Commissie in meer detail welke informatie het OER moet bevatten. Ze bouwt in haar advies voort op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau ('Aanpak omgevingseffectrapportage') van 7 september 2022. Ze herhaalt slechts punten die al in de notitie R&D aan de orde komen als dat voor een goed begrip van het advies nodig is of als ze voorstelt de aanpak op onderdelen aan te passen.

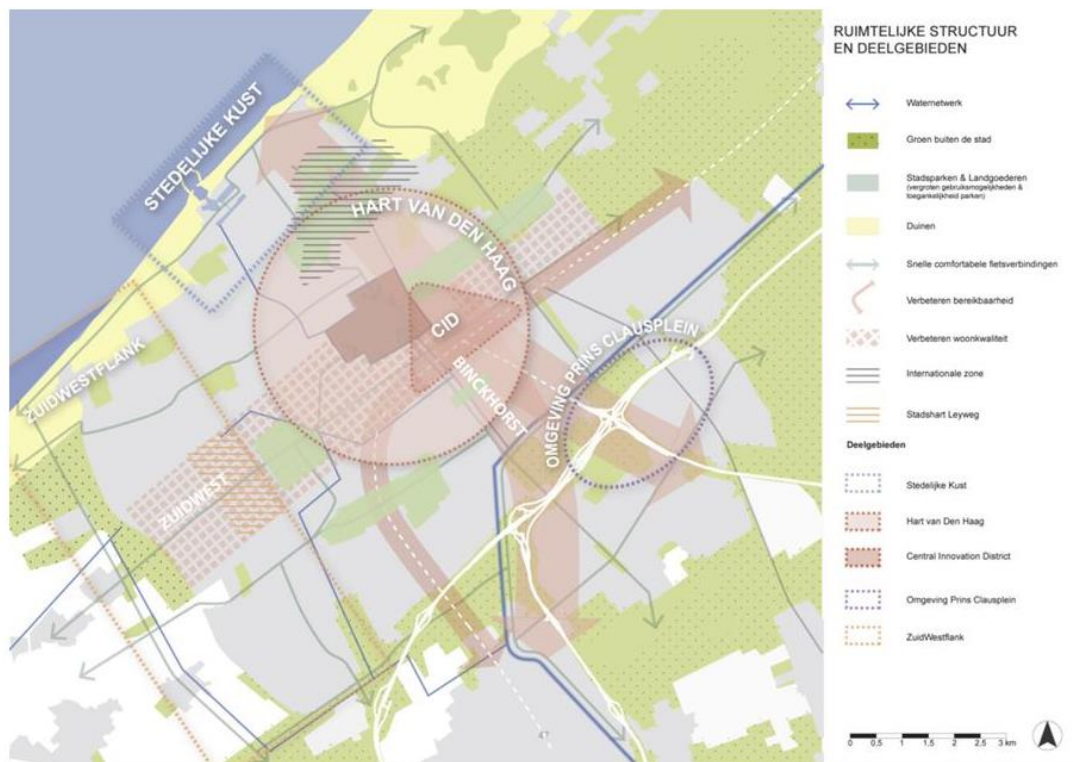
Aanleiding OER

De gemeente Den Haag wil een omgevingsvisie vaststellen en onder andere de bouw van 50.000 woningen mogelijk maken. Omdat de omgevingsvisie kader stelt voor projecten waar mogelijk een MER voor opgesteld moet worden, is het nodig om een plan-MER/OER op te stellen bij deze visie. De milieugevolgen moeten daarom beoordeeld worden. De gemeente laat daarvoor een OER opstellen.

Rol van de Commissie

De Commissie is onafhankelijk, bij wet ingesteld en adviseert over de inhoud en de kwaliteit van het OER. Zij stelt voor ieder project een werkgroep samen van onafhankelijke deskundigen. Ze schrijft geen milieueffectrapporten, dat doet de initiatiefnemer. Het bevoegd gezag – in dit geval de gemeenteraad van Den Haag – besluit over de omgevingsvisie Den Haag.

De samenstelling en de werkwijze van de werkgroep van de Commissie en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. De projectstukken die bij het advies zijn gebruikt zijn te vinden door nummer 3626 op www.commissiener.nl in te vullen in het zoekvak.

Figuur 1 Ruimtelijke structuur en deelgebieden uit Agenda Ruimte voor de stad en prioritaire gebieden voor de omgevingsvisie (bron: NRD).

2 Algemeen

De Commissie merkt op dat in de aanloop naar de NRD al veel werk is verzet en dat hiervoor ook verschillende documenten¹ zijn opgesteld. Deze bevatten interessante ingrediënten, maar de samenhang met de NRD is niet altijd helder. De Commissie beveelt aan om in het OER duidelijk te maken hoe bijvoorbeeld de inzichten uit de ‘Staat van de Leefomgeving’ zijn gebruikt voor het OER en voor het samenstellen van de omgevingsvisie.

Dit is onder andere van belang omdat de ruimte in Den Haag schaars is en er lastige en ingrijpende keuzes gemaakt zullen moeten worden, zoals de gemeente zelf ook aangeeft in het Ambitiedocument.² Ook krijgt het OER meer Haags karakter, wanneer bijvoorbeeld de ‘Staat van de Leefomgeving’ gebruikt wordt om het beoordelingskader te verfijnen.

Daarnaast ziet de Commissie een mogelijkheid voor de gemeente Den Haag om een aantal onderwerpen op het niveau van de gehele stad te beoordelen, in plaats van in deelprojecten of –gebieden. Ze denkt in het bijzonder aan de volgende onderwerpen die de afgelopen jaren zijn langsgelopen in haar adviezen:

¹ Ambitiedocument, Staat van de leefomgeving, Startnotitie.

² Pagina 25, Ambitiedocument.

- **Gezondheid:** de ontwikkeling van de Verheeskade, de transformatie SoZa-locatie³ (Laan van NOI) en The Grace in de CID⁴, waarin gezondheid een belangrijk thema was omdat de achtergrondbelasting al hoog is. Ook hittestress, windhinder en schaduwwerking waren daar belangrijke thema's.
- **Mobiliteit:** de behoefte aan een mobiliteitsvisie die voorbij één project of gebied kijkt of voor heel de stad geldt. Denk aan het betrekken van de Koningscorridor bij de Verkenning Bereikbaarheid CID⁵ of aan de invloed van parkeernormen op de modal split bij de Verheeskade.
- **Energietransitie:** hoe de gemeente met de energietransitie wenst om te gaan en of dat fysiek past in de ruimte.⁶
- **Sociale effecten:** Den Haag is een stad met grote sociale tegenstellingen, en de inrichting van de fysieke ruimte is daarvoor medebepalend. Welke kaders kan de gemeente kiezen om tegemoet te komen aan de behoeften van bewoners en gebruikers? Deze vraag stond ook centraal in de ontwikkeling van Den Haag Zuidwest.⁷ In dit advies gaf de Commissie aan dat enkele vragen eerst en vooral op visieniveau behandeld moeten worden. Het OER bij de Omgevingsvisie is daarvoor volgens de Commissie het juiste instrument omdat de effecten op een hoger abstractieniveau beoordeeld worden.
- **Sturing:** de behoefte aan flexibiliteit, zoals bij de ontwikkeling in de Binckhorst⁸, of juist aansturen op hardere kaders.⁹ De achterliggende gedachte is dat 'zachtere' waarden, zoals een groene, prettige leefomgeving of inclusiviteit minder tot uiting komen als daar niet specifiek op gestuurd wordt. Het OER kan ook gebruikt worden om te achterhalen welke randvoorwaarden er nodig zijn om de ambities te behalen en welk sturingspakket daar bij past.

3 Participatie

Participatie in een vroeg stadium is van belang.¹⁰ Door participatie kunnen ideeën, kennis, behoeften en oplossingen van belanghebbenden worden opgehaald. Zo krijgt de gemeente een completer inzicht in de sociale gevolgen. Ook helpt de inbreng van belanghebbenden bij het ontdekken van meekoppelkansen, worden plannen er inhoudelijk beter van, en geeft het de stimulans voor een benodigde inzet en medewerking van belanghebbenden om doelen te bereiken.

Voor het participatietraject is het van belang om een zo representatief mogelijk beeld te krijgen. Geef daarom in het OER aan:

- hoe belanghebbenden te weten komen wanneer er participatiemomenten zijn;
- geef aan op welke manier er geprobeerd is om een representatieve afspiegeling van bewoners en gebruikers te krijgen. Dit gaat ook over de behoeften van de (toekomstige) inwoners en specifieke en kwetsbare bevolkingsgroepen. Geef concreet aan welke

³ Transformatie SoZa-locatie (3601).

⁴ Verheeskade (3642); The Grace (3643); Central innovation District (3403).

⁵ Verkenning Bereikbaarheid Central Innovation District (3505).

⁶ Warmtetransportleiding Vlaardingse – Den Haag (3502), Verheeskade (3642); The Grace (3643).

⁷ Den Haag Zuidwest (3548).

⁸ Omgevingsplan Binckhorst (2985).

⁹ Zie ook hoofdstuk 6 van de praktijkproef van de VNG over omgevingsvisie: [praktijkproef-afwegingskader-omgevingsvisie_20200529.pdf \(vng.nl\)](#).

¹⁰ Zie ook de zienswijze van de AVVN.

participatiemethoden worden ingezet om een brede groep belanghebbenden te bereiken en actief te betrekken en beschrijf hoe hierop wordt toegezien en gestuurd;

- de opbrengsten van de reeds gehouden participatieactiviteiten. Geef aan hoe met de geleverde inbreng van bewoners, bedrijven en andere belanghebbenden is omgegaan. Geef aan hoe aandacht wordt besteed en antwoord wordt gegeven op de vragen, zorgen en kansen die door belanghebbenden naar voren zijn gebracht.

De participatieactiviteiten van de gemeente in het verdere traject kunnen positief bijdragen aan het beoordelingskader (zie verder hoofdstuk 8 van dit advies), door dat verder aan te vullen en te concretiseren. Denk aan sociale effecten, kennis en ideeën die door belanghebbenden worden ingebracht.

4 Autonome ontwikkeling

De autonome ontwikkeling zoals die in de NRD¹¹ is beschreven, moet waarschijnlijk worden geactualiseerd. Denk aan ontwikkelingen waarover door Rijk, provincie, regio en gemeente is besloten sinds de vaststelling van de NRD. Neem daarin onder andere het huidige aanbod van bedrijven mee en de actuele samenstelling van de bevolking. Houd er rekening mee dat de coronapandemie schoksgewijze ontwikkelingen kan hebben veroorzaakt. Beschrijf de autonome ontwikkeling zo concreet mogelijk zodat een juiste vergelijking met de alternatieven mogelijk wordt. Ga ook in op de provinciale en regionale plannen en afspraken voor mobiliteit.

5 Alternatieven

De NRD beschrijft in hoofdstuk 5 onder meer verhaallijnen en ambities. Drie verhaallijnen zijn gebruikt bij het schetsen van drie alternatieven: Lokale Stad, Transitiestad en Regiostad. In de NRD staat dat deze alternatieven verder uitgewerkt gaan worden.

De Commissie ziet waardevolle elementen in de alternatieven, maar denkt dat de alternatieven niet voldoende onderscheidend zijn. Dat kan een probleem opleveren omdat dan 1) niet duidelijk wordt in welke mate de alternatieven bijdragen aan de ambities en 2) het onduidelijk blijft wat de keuzes opleveren. Daarvoor is een concrete uitwerking nodig. Hieronder geeft de Commissie enkele aanbevelingen.

Bijdrage aan de ambities verduidelijken

De Lokale Stad en de Transitiestad zetten beide in op 'groen'. De eerste voor meer groen (hogere norm van 16 m² per woning), kleinschalig in pocketparken en de tweede (met meer woningen) op minder (8 m² per woning) maar grootschalig groen. Of de alternatieven ook beogen om de ambities op het gebied van groen (volledig) te behalen is op deze wijze niet helder. Het gaat hierbij om de ambities 'een klimaatbestendig, klimaatneutraal en natuurinclusief Den Haag'¹² en 'een gezond en veilig Den Haag'.¹³

¹¹ Zie tabel III.1 in de NRD.

¹² Een groene, toekomstbestendige en leefbare stad, het ontwikkelen en in stand houden van ecosystemen en genereren van voldoende duurzame energiebronnen om bestaande en nieuwe gebouwen op aan te sluiten (pagina 17, NRD).

¹³ Een leefbare, beweegvriendelijke, gezonde en veilige stad met een groene leefomgeving (pagina 17, NRD).

Geef aan of en in welke mate een ambitie als gehaald kan worden beschouwd. Geef aan de hand van een meer concreet (waar mogelijk kwantitatief) beoordelingskader aan in welke mate de doelen behaald worden. Daarmee wordt ook het verband tussen de alternatieven en de ambities duidelijker. Dat verband is nu te impliciet.

Alternatieven meer onderscheidend maken op basis van ambities

Door de oogharen kijkend merkt de Commissie op dat vooral de woningbouwopgaaf aan bod komt in de drie alternatieven. De andere ambities lijken meer 'gemiddeld' meegenomen. Dat geldt zeker voor de Transitie stad en Regio stad. De Commissie adviseert om de alternatieven scherper van elkaar te onderscheiden. Benut daarvoor het OER nog beter door bijvoorbeeld de hoeken van het speelveld te verkennen.

De huidige alternatieven zijn op verschillende manieren meer onderscheidend te maken, bijvoorbeeld:

- **Ambities leidend maken.** Binnen elk alternatief kunnen een aantal bij elkaar passende Haagse ambities worden gemaximaliseerd. Focus dus niet alleen op de woningbouwopgave, maar toon wat er bijvoorbeeld nodig is om duurzaam bereikbaar of groen, klimaat bestendig en leefbaar te zijn.^{14,15}
- **Hoeken van het speelveld.** Toon in één alternatief hoe 'groen' maximaal tot uiting komt, bijvoorbeeld door een mix van groot- en kleinschalig groen. Zet in een ander alternatief duurzame mobiliteit centraal.
- **Prioritering.** Stel een afwegingskader op met daarin een prioritering om te helpen trechters bij het maken van keuzes. Participatie kan daarin een rol spelen. Ook kan het helpen om een overzicht van bestaande en nieuwe randvoorwaarden op te nemen.¹⁶

De milieueffecten en sociale effecten van de alternatieven moeten onderling (en met de referentiesituatie) worden vergeleken. Doel van die vergelijking is laten zien in hoeverre de alternatieven andere effecten veroorzaken. Ook voor een zinvolle vergelijking is het dus nodig dat de alternatieven van elkaar verschillen. Verder helpt het bij het maken van een keuze tussen die alternatieven, of bij het samenstellen van een voorkeursalternatief.

De drie alternatieven in de NRD zijn op hoofdlijnen toegelicht. De Commissie beveelt aan om bij de uitwerking van de alternatieven ook in te gaan op de invloeden op wijk en regio.¹⁷

6 Sturing

De mate van sturing op de ambities binnen deze projecten is een terugkerend thema, met een voelbare spanning tussen leefbaarheid, duurzaamheid en vastgoedontwikkeling. Het is niet altijd duidelijk voor welke ambities harde en voor welke ambities zachte kaders gelden.

De Commissie adviseert om het OER bij de omgevingsvisie aan te grijpen om deze sturingsvraag op een hoger abstractieniveau te behandelen. Dit kan de gemeente helpen om

¹⁴ Zie ook de zienswijze van AVVN.

¹⁵ Zie ook de zienswijze van de GGD, waarin wordt voorgesteld om een alternatief 'gezonde circulaire stad' op te nemen.

¹⁶ Zie ook de zienswijzen van Hoogheemraadschap Delfland en van Vrienden van Den Haag.

¹⁷ Zie ook de zienswijze van Hoogheemraadschap Delfland.

een evenwichtige ontwikkeling te realiseren. Als bijvoorbeeld vooral ‘hard’ gestuurd wordt op het aantal woningen, zonder daarin verduurzaming, sociale aspecten, of vergroening mee te nemen, loopt de gemeente het risico dat de ‘zachtere’ ambities niet gerealiseerd worden. Met behulp van het OER kunnen ook randvoorwaarden ontwikkeld worden. Deze kunnen gebiedsgericht zijn, zodat voorzieningen evenredig meegroeien met ontwikkelingen.

De Commissie beveelt aan om in het OER aan te geven of bij de sturing de Haagse referentienormen¹⁸ voor bijvoorbeeld zorg, onderwijs, welzijn, cultuur, groen en spelen gehanteerd worden. Beschrijf daarbij of deze als harde of als zachte kaders gelden.

Ook nieuwe randvoorwaarden zijn denkbaar, zoals bijvoorbeeld juridische instrumenten voor een passende en betaalbare woning, en ruimtelijke randvoorwaarden voor economie en werkgelegenheid. Bij dit laatste gaat het dan om voldoende plek voor bedrijven en diverse bedrijvigheid.

Huidige en toekomstige gebruikers

Het OER kan dus ook helpen bij het beschrijven welke handvatten gebruikt kunnen worden bij het uitwerken van nieuwe ontwikkelingen. Doel daarvan is om die zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij de diverse behoeften van huidige en toekomstige bewoners, bedrijven en organisaties. Voer daarvoor bijvoorbeeld locatiegericht behoefte –en aanbodanalyses uit. Onderzoek hierin de wensen en prioriteiten van belanghebbenden zoals bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Hun inbreng (zoals kennis, behoeften, ideeën en oplossingen) komt ten goede aan verbeteren van de plannen en de (gezamenlijke) uitvoering ervan.

7 Beoordelingskader

Het gekozen beoordelingskader is gebaseerd op de ambities van de NOVI. Dit betekent dat er zes clusters zijn, die weer zijn uitgewerkt in aspecten en indicatoren. De parameters zijn echter nog niet toegevoegd, waardoor de Commissie niet kan beoordelen of het beoordelingskader aansluit op de Haagse visie. Ook kan de Commissie niet beoordelen hoe het beoordelingskader gebruikt kan worden om tot een VKA te komen. In de toelichting bij het beoordelingskader staat dat zoveel mogelijk de gebruikte parameters voor de ‘Staat van de Leefomgeving’ worden gebruikt. De Commissie vindt deze aansluiting verstandig. De Commissie adviseert wel om het beoordelingskader aan te passen zodat relevante (Haagse) ambities en effecten worden beoordeeld. Daardoor worden ook de alternatieven toetsbaar.

De Commissie adviseert een mix te maken van kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren. Meer specifiek adviseert ze:

- een onderscheid te maken tussen het bereiken van de ambities en de milieueffecten en sociale effecten;
- de nog te bepalen parameters specifiek en concreet te maken en waar mogelijk kwantitatief. Beoordeel ook wijkgericht of gebiedsgericht;
- aan te sluiten op de problemen die in de ‘Staat van de Leefomgeving’ zijn aangestipt en die specifiek voor Den Haag zijn. Koppel concrete waarden en normen aan deze geselecteerde indicatoren, zodat een kwantitatieve of kwalitatieve toetsing mogelijk

¹⁸ [RIS307513+Haagse+referentienormen+maatschappelijke+voorzieningen \(raadsinformatie.nl\)](https://raadsinformatie.nl/ris307513+Haagse+referentienormen+maatschappelijke+voorzieningen).

wordt. Een voorbeeld: er is een zichtbare tweedeling in de stad met betrekking tot de gezondheid en zorg. Dan is 'homogeniteit', dat wil zeggen een meer gelijkwaardige verdeling van (maatschappelijke) voorzieningen, wellicht een belangrijke parameter/indicator;

- de clustering van de NOVI alleen te handhaven als dat nog toegevoegde waarde heeft. Een clustering op basis van de Haagse ambities is zeker zo goed te verantwoorden;
- aan te sluiten bij de Haagse ruimtelijke referentienormen (waar die niet ter discussie staan);
- specifiekere criteria toe te voegen, bijvoorbeeld het criterium "ruimtelijke kwaliteit", met sub-criteria 'stedenbouwkundige kwaliteit', 'kwaliteit openbare ruimte' en 'leefbaarheid'. Ga voor bereikbaarheid ook in op parkeernormering en parkeerdruk, verdeling vervoerwijzen, bereikbaarheid locaties/gebieden, oversteekbaarheid, barrièrewerking en verkeersslachtoffers.

Verder adviseert de Commissie het beoordelingskader op de volgende punten aan te passen:

- de criteria wind- en schaduwhinder op te nemen;
- het onderscheiden van droogte en hitte als aparte criteria en het criterium droogte separaat of als onderdeel van groen en water te beschouwen;
- een criterium "microklimaat" (wind, schaduw, hitte).

8 Duurzame bereikbaarheid

De Commissie werkt in dit advies het thema duurzame bereikbaarheid uit. Ze adviseert deze manier van werken ook toe te passen op andere thema's.

Uit de NRD blijkt dat de gemeente Den Haag streeft naar een duurzaam bereikbare stad met een leefbare en veilige infrastructuur. De Commissie heeft begrepen dat het OER een verkeersonderzoek zal bevatten waarbij naast de huidige situatie ook de toekomstige situatie en het verkeersbeeld voor de verschillende alternatieven in beeld zal worden gebracht. De Commissie adviseert in dit onderzoek:

- de huidige situatie te beschrijven op basis van de 'Staat van de Leefomgeving', dat wil zeggen als een samenvatting van de vier groepen indicatoren (compacte stad, menselijke maat, stadsvriendelijke vervoerwijzen en de regionale context);
- voor de referentiesituatie en de alternatieven uit te gaan van het prognosejaar 2040. De omgevingsvisie kijkt weliswaar naar het toekomstjaar 2050 en verder, maar voor het thema mobiliteit is dat naar mening van de Commissie te ver weg in de tijd;
- in de uitwerking van de alternatieven concreet te maken welke netwerken per modaliteit worden voorzien en welke mobiliteitsmaatregelen worden getroffen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de variatie in parkeernormen, de schaal van parkeervoorzieningen (hubs), dichtheid van fietspadennet en van het openbaar vervoer;
- in te gaan op de actuele en te verwachten ontwikkelingen in de mobiliteitstransitie, zoals deelsystemen, elektrische voertuigen, stadsdistributie, MaaS¹⁹ en de wijze waarop deze doorwerken op de beoogde mobiliteitsdoelen en de infrastructurele netwerken.

Het is van belang om voor het gemeentelijke wegennet en de aansluiting op de wegen van de buurgemeenten te onderzoeken wat de te verwachten intensiteiten voor het autoverkeer

¹⁹ Mobility as a Service.

zullen worden. Geef aan hoe die doorwerken op de kwaliteit van de verkeersafwikkeling in het netwerk (wegvakken en kruispunten) en de omgeving daarvan. Speciale aandacht verdient hierbij de (ontwikkeling van) de barrièrewerking van de infrastructurele netwerken en de relatie met de sociale effecten.

De beoogde mobiliteitstransitie zal van invloed zijn op de toekomstige verkeersveiligheid. De Commissie wijst erop dat de toenemende verkeersdruk, (mobiliteits)gedrag, verandering in voertuigkeuzes en schaalvergroting van voorzieningen kunnen leiden tot verhoogde risico's voor de verkeersveiligheid. Onderzoek deze risico's en betrek daarbij veranderingen in gedrag en mobiliteit zoals bijvoorbeeld meer fietsverkeer, elektrische voertuigen en spreiding van voorzieningen. Geef in het OER aan met welke maatregelen die risico's beter beheersbaar worden.

9 Sociale effecten

De gemeente heeft de Commissie gevraagd te adviseren over sociale effecten. Hierbij is het belangrijk om – waar mogelijk en bekend – zo veel mogelijk te sturen op positieve sociale effecten en negatieve sociale effecten te vermijden of te verminderen. De grote vraag is of de (sociale) doelen voor Den Haag dan ook gehaald worden.

De Commissie beveelt aan om het OER te gebruiken om dit inzicht te verkrijgen, bijvoorbeeld door:

- de inzet van sturingspercentages en concrete indicatoren. De 'Staat van de Leefomgeving' geeft een duidelijk beeld van de sociale stand van zaken in Den Haag. Gebruik deze data en de gemeentelijke ambities om tot sociale parameters te komen. Daarnaast kunnen de Haagse referentienormen en mogelijke nieuw tot stand gekomen referentienormen worden gebruikt om concrete sociale indicatoren te formuleren;
- te onderbouwen in hoeverre sociale aspecten zijn meegenomen bij het bepalen van de onderzochte alternatieven;
- verder te kijken dan alleen fysieke aspecten door met name te kijken naar de samenhang tussen het sociale en fysieke domein. De 'Staat van de Leefomgeving' geeft hiervan al een duidelijk beeld en daarin zijn meerdere nuttige sociale indicatoren gebruikt. Het OER moet de sociale effecten van alternatieven in beeld brengen.²⁰ Denk aan de gevolgen voor de sociale cohesie, sociale veiligheid, toegankelijkheid en gevarieerdheid van publieke ruimte, voorzieningen en woningen, betaalbaarheid van woningen, verschillen in bedrijvigheid en werkgelegenheid, en gevolgen voor kwetsbare groepen zoals kinderen, ouderen, zieken en armeren in de stad;
- niet alleen fysieke gezondheidseffecten in beeld te brengen (is er bijvoorbeeld voldoende groen/parken/uitnodiging om te bewegen) maar ook het effect op mentaal welzijn. Mentaal welzijn kan negatief beïnvloed worden door (de bouw van) nieuwe ontwikkelingen, bijvoorbeeld door geluidsoverlast en omdat er minder ruimte voor groen overblijft. Een ander voorbeeld is dat eenzaamheid toeneemt doordat voorzieningen te ver weg zijn en sociale netwerken niet in stand gehouden kunnen worden;

²⁰ Voor de beoordeling van sociale effecten kan worden gekeken naar Handreiking Sociale Effecten in milieueffectrapportage van de Commissie m.e.r. en frameworks zoals The Social Framework (zie ook zienswijze van GCwijk 25). In de Staat van de Leefomgeving van de Gemeente Den Haag staan ook brede en concrete indicatoren voor sociale effecten.

- in te gaan op tijdelijke effecten op sociale veiligheid door de bouw van nieuwe ontwikkelingen en nog niet bestemde/lege plekken waardoor er minder sociale controle in de omgeving is terwijl sommige huizen wel al bewoond worden;
- positieve én negatieve effecten te onderscheiden. Eén maatregel kan verschillende effecten hebben;
- effecten op sociale inclusiviteit in beeld te brengen. Breng daarvoor in beeld of de nieuwe ontwikkelingen voldoende aansluiten bij de armeren in de stad en bij diversiteit (bijvoorbeeld een passende woning qua locatie en grootte en een betaalbare woning, diverse soorten voorzieningen en werkgelegenheid);
- De effecten op sociale cohesie van meer woningen en verdichting te beschouwen. Hierdoor kan er minder plek ontstaan voor openbare ruimte en buurthuizen, waardoor er bijvoorbeeld meer druk komt op plekken om elkaar te ontmoeten. Daarnaast kan het leiden tot meer conflicten doordat mensen dichters op elkaar komen te wonen;
- de sociaaleconomische effecten van meer woningen en meer mensen te beschouwen. Dat kan bijvoorbeeld positieve effecten opleveren voor winkeliers, maar ook minder werkgelegenheid voor bestaande inwoners veroorzaken. Daarnaast kan de aanleg van meer woningen ten koste gaan van de plek voor nieuwe bedrijvigheid, terwijl er juist behoefte is aan meer bedrijfsruimte in de stad.

Bovenal is het advies om inzichten omtrent sociale gevolgen die worden ingebracht vanuit de ervaringen van bewoners, bedrijven en andere belanghebbenden actief op te halen. Zij kunnen het beste aangeven wat er echt speelt in de stad en wat de mogelijke consequenties kunnen zijn voor de stad. Mede door de inzichten van belanghebbenden krijgt de gemeente Den Haag een veelomvattender beeld van de sociale effecten en de veelzijdige behoeften.

10 Monitoringsprogramma

De omgevingsvisie geldt voor een langere periode en daarom is het van belang om te evalueren in hoeverre de ambities behaald worden en of er noodzaak is om ze te herzien. Dat vraagt om een monitoringsplan, zoals in de NRD staat aangegeven. De Commissie adviseert in het OER aan te geven op welke onderwerpen het monitoringsplan in moet gaan. Leg hiervoor een verband tussen het monitoringsplan en de 'Staat van de Leefomgeving'. Zorg daarbij wel dat overbodige onderwerpen of indicatoren niet in het monitoringsplan opgenomen worden en dat het plan aangevuld wordt met onderwerpen die mogelijk nog missen. Gebruik hiervoor bijvoorbeeld de milieuaspecten waarvan het OER aangeeft dat de effectschattingen erg onzeker zijn of waarover onvoldoende gegevens beschikbaar zijn. Spits het monitoringsplan toe op milieuaspecten die in de verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen, zodat de consequenties van het tekort kunnen worden beoordeeld. Geef ook aan of en hoe belangrijke, nog ontbrekende informatie op korte termijn kan worden aangevuld.

Beschrijf daarnaast welke rol participatie heeft in het plan en aanpak voor de monitoring en evaluatie van de Omgevingsvisie. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het actief betrekken en de tevredenheidsbeleving van medeoverheden, bewoners, belangenorganisaties en bedrijven als onderdeel van de monitoring en evaluatie. Daarnaast kan gekeken worden naar de 'Leefbaarometer' en de 'Nationale Monitor duurzame gemeenten'.

BIJLAGE 1: Projectgegevens

Advies van de Commissie over het op te stellen MER

De Commissie bestaat uit een werkgroep van deskundigen. Deze werkgroep geeft aan welke onderwerpen naar zijn mening moeten worden behandeld in het MER en met welke diepgang. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de werkgroep het gebied bezocht waar milieugevolgen kunnen optreden. Meer informatie over de [Commissie](#) en over haar [werkwijze](#) vindt u op onze website.

Samenstelling van de werkgroep

Bij dit project bestaat de werkgroep uit:

Ruwan Aluvihare BA. MDip LA

ing. Ben Peters

Marianne Schuerhoff MSc (secretaris)

drs. Sanne Vermeulen MSc

ir. Harry Webers (voorzitter)

dr. Fred Woudenberg

Besluit waarvoor dit milieueffectrapport wordt opgesteld

Omgevingsvisie Den Haag.

Waarom wordt hiervoor een milieueffectrapport opgesteld?

Voor activiteiten die grote milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een [MER vereist](#) zijn. De bijlagen C en D bij het Besluit milieueffectrapportage geven aan om welke [activiteiten](#) het gaat. Voor deze procedure gaat het in ieder geval om de activiteit D11.2, "De aanleg, wijziging of uitbreiding van een stedelijk ontwikkelingsproject". Een MER is ook nodig omdat effecten op Natura 2000-gebieden optreden die in een Passende beoordeling moeten worden beschreven. Daarom wordt een plan-MER opgesteld.

Bevoegd gezag besluit

Gemeenteraad van Den Haag.

Initiatiefnemer besluit

College van burgemeester en wethouders van de gemeente Den Haag.

Bevoegd gezag m.e.r.-procedure

Gemeenteraad van Den Haag.

Heeft de Commissie ook zienswijzen en adviezen bij haar advies betrokken?

De Commissie heeft alle zienswijzen en adviezen gelezen die het bevoegd gezag tot en met 27 december 2022 heeft toegestuurd. Ze heeft ze in haar advies verwerkt, voor zover relevant voor het MER.

Waar vind ik de stukken die de Commissie heeft gebruikt?

U vindt de [projectstukken](#) die bij het advies zijn gebruikt, door op www.commissiemer.nl projectnummer [3626](#) in te vullen in het zoekvak.

Commissie voor de milieueffectrapportage
A. v. Schendelstraat 760
3511 MK Utrecht

t 030-2347666
e mer@eia.nl
w commissiemer.nl

